

Folkbibliotek – kulturpolitikens bortglömda ryggrad

Ingrid Atlestam

En ny kulturpolitik måste leda till fler, öppnare och rikare bibliotek med bibliotekarier som inte bara är informationssökningsexperten utan också besjälade litteraturförmedlare och folkbildare.

Folkbibliotek är en av våra mest geniala sociala innovationer, det fyller samtidigt en stor mängd vitt skilda behov för såväl samhället som individen. Är det just denna komplexitet som gör att det oftast blir bortglömt i kulturdebatten, trots att en majoritet av medborgarna är biblioteksanvändare? Eller beror det på den perifera placeringen, nära brukarna, men i de flesta fall långt borta från kulturetablissemangets storstadscentrum. Folkbibliotek är kultur med litet k och diskuteras bara när de är hotade av avgifter eller nedläggningar, eller när författarna och kultureliten tycker att fel böcker köps in.

Kultur till vardags

Varje morgon när förortsbiblioteket öppnar väntar en kö av stammisar och mer sällsynta besökare, ett tåg av rullatorer, barnvagnar, inlines, skatebord och shoppingvagnar rullar in.

Datorer, toaletter, telefonautomat och kopieringsapparaten blir snabbt upptagna. Tidningsrummet fylls av tysta äldre män från alla världens hörn. I läsesalen är snart de unga ambitiösa djupt försjunkna, åter andra botaniserar bland hyllorna på spaning efter nytta och nöje. Vid informationsdisken blir det snabbt kö.

På staplande svenska ställer de mörka och beslöjade de frågor lärarna på VUX skickat med. Bibliotekarien försöker tolka vad läraren kan ha menat och suckar uppgivet över dem som tycks tro att alla frågor har ett lagom svar på lätt svenska på högst två A4 som varje elev har en medfödd förmåga att på nolltid hitta på internet.

Ge mig den lättaste och tunnaste romanen, usch så tjock, jag ska

redovisa den i morgon!. Jag ska skriva något om gudsbilden i islam, kristendomen och hinduismen, vilken bok står det i? Jag hittar inget bra om etik på nätet! Något om panikångest? Lekar för tolvåringar? Noter till den här sången? Svensk grammatik på persiska! Namnbok på kurdiska? Fler finska krigsromaner, tack! Ge mig en bra bok! Varför har ni inte Läkartidningen? Varför har ni inte Hallandposten, men tidningar på arabiska? Varför funkar inte min hotmail? Hur bokar jag dator? Var ligger Ungdomshälsan? Adressen till portugisiska tandläkarföreningen? Var hittar jag kontrakt för andrahanduthyrning?

Slut på lugnet för alla djupt försjunkna tidningsläsare, schackspelare, surfare, studerande och sovande, in stormar de nya gatubarnen, de som ingen orkar med. Böcker, kläder, svordomar och könsord flyger i luften.

Nyligen publicerade undersökningar visar att Sverige är det enda EU-land där läsförmågan minskar. Dagens barn har sämre språkförståelse än vad deras föräldrar hade i motsvarande ålder. Bra skolbibliotek är en sällsynthet och mer än 500 folkbibliotek har lagts ner under senare år. När orden inte räcker till får det bli andra uttrycksmedel. Roger har somnat i sin favoritvrå bland ölburkar och pizzabitar, hoppas det inte skett någon "olycka" i fåtöljen denna gång. Yrvaken vacklar han ut vid stängningsdags och sitter sedan i snödrivan utanför.

Det är långt mellan A-laget och web 2.0 och allt ska rymmas i minsta lilla folkbibliotek, eller? Människor är analoga och kommer att så förbli och det måste finnas plats för såväl de ständigt uppkopplade som de som inte kopplar alls. Alla ska med, gick inte

hem i valrörelsen, men det borde vara folkbibliotekens motto!

På 70-talets diskuterade vi om vi skulle byta blöjor på de nerklissade barn som föräldrarna placerat i biblioteket i brist på dagisplats och hur mycket fritidsledare vi skulle vara för alla dem som verkligen gjort biblioteket till sitt vardagsrum. Men då räckte vi till, vi var många, biblioteken hade resurser, det byggdes och planerades broar över alla samhällsklyftor, ökad jämlikhet och fem till sex brödsquivor om dagen och krossa USA-imperialismen! Allt var på god väg att ordna sig. Men så vände vinden och blev en snålblåst från höger, ty den som är rik kan köpa förlig vind.

Nu gäller frågan, sedan psykvården slängde ut de sina och folkhemmet stängt alltfler dörrar, hur galen får man vara i biblioteket, hur illa får man lukta, hur full får man vara, hur många gamla kassar och knäppa kompisar får man komma släpandes på?

Hur ha tid och ork att ägna sig åt informationsklyftorna när alla dessa andra avgrunder öppnar sig? Men är inte biblioteket en av de barrikader från vilken vi ska försvara oss mot välfärdssamhällets talibaner? Alla vet nu att man inte kan bli USAs president med två tomma händer, men man kan väl ändå få vara naiv nog att tro att kunskap och empati är demokratins och solidaritetens förutsättning.

Mitt i allt detta dagliga virrvarr blir det ibland en lugn stund, speciellt fram på kvällen, och man kan hämta andan och njuta av den fantastiska förtätade tysthet som är så unik för bibliotek, fullt på alla sittplatser var och en i sin värld sökande efter kunskap, verklighetsflykt, självinsikt eller lyckan, lägmälda samtal, en och

annan suck från en matt schackspelare eller trött tonåring.

Ett fungerande bibliotek är just den neutrala, kravlösa, öppna, ickekommersiella mötesplats, det offentliga vardagsrum, som behövs där man på allvar tänker försöka göra något åt den tilltagande segregationen. Bibliotekets funktion i detta avseende är omvittnad och uppskattad alltsedan det moderna folkbiblioteksväsendets start för drygt hundra år sedan. Den bärande tanken var redan från början ge alla, oberoende av ekonomisk och kulturell bakgrund, samma möjlighet till kunskap, kultur och personlig utveckling. Eller som en gammal A-lagare uttryckte det, ”i biblioteket får jag vara människa”

Kultur med stort K

Vad är meningen med kulturen? Nyttä eller nöje? Klirr i kassan eller ilningar i själen? En ny kulturpolitik för vem? Antalet svar är oändligt och förmodligen är de alla lika diffusa och svårtolkade som frågorna. Men det kulturella uttrycksmedel som diskussion förs i är självklart språket.

Vi lever i en läs- och skrivkultur, för att vara delaktig i den, måste man behärska verktyget, språket. Även om bild och ljud dominerar i den så kallade upplevelseindustrin och i mycket av den kultur som skattefinansieras, så är det med språket vi förmedlar våra upplevelser, samtalar, fattar beslut och stiftar lagar.

Läsning ger kunskap, stimulerar inlevelseförmågan, fantasin och skaparkraften. Läsupplevelser förändrar världen och människan, liksom porrsajter och våldsfilm gör. Här kommer kulturpolitiken in. Samhället har valt att stödja visst kulturutbud och då bland annat hålla med offentliga gratis tillgängliga bibliotek. Ett mindre demokratiskt samhälle skulle inte ha folkbibliotek av vår sort och inte heller behöva det. De kunde rent av vara ett hot mot den bestående ordningen. Ett öppet

samhälle förutsätter öppna bibliotek och tvärtom!

Med gemensamma medel bekostar vi ett biblioteksväsende som mer än sextio procent av landets invånare använder sig av. För fyrtio år sedan var det bara ca trettio procent. Men det är alltså en bit kvar och under senare år har det blivit uppförbacke, ett berg av nedskärningar.

Bibliotek idag är något helt annat, men ändå i grunden med samma uppdrag, som för fyrtio år sedan; att ge alla chansen att bli kunniga, välinformerade och få goda förutsättningar för livslångt lärande och aktivt medborgarskap, samt en meningsfull fritid med berikande upplevelser. Folkbiblioteken är den offentligfinansierade kulturens

Träsnitt av Frans Masereel 1948. Hämtad ur Mänsklig-
hetens minne - en bibliotekshistorisk antologi

ryggrad och nervsystem, de finns i alla kommuner och i de flesta stadsdelar, men är mystiskt frånvarande då kulturpolitik diskuteras. Under 2006 lånades 71 miljoner böcker och andra media från landets 1500 folkbibliotek. Antalet biblioteksbesök kan nog skattas till uppemot 100 miljoner.

Bibliotek är den kulturinstitution,

som finns närmast medborgarna och har de lägsta trösklarna, därför fungerar biblioteken även som en arena och mötesplats för musik, teater och konst i lagom format. I de centrala kulturpalatsen har man alltsedan 70-talet diskuterat hur man ska nå fler och nya grupper. Det är hög tid att återuppväcka den gamla idén, att om inte publiken vill komma till de fina husen så får man flytta delar av verksamheten dit där publiken finns, i stadsdelarnas och småkommunarnas bibliotek och kulturhus.,

Vi lever numera i ett mångspråkligt samhälle, ett faktum som inte präglar de stora centrala kulturinstitutionerna, men som länge varit uppenbart i biblioteken.

Detta gäller såväl utbudet av böcker, tidningar och IT, som kulturprogram. Med en mer medveten satsning på bibliotekens kulturutbud skulle mycket mer gå åt åstadkomma för att lyfta fram och vidareutveckla mångspråkigheten, såväl hos individen som i samhället, som den tillgång och möjlighet det är.

Varje kommun ska enligt bibliotekslagen ha en biblioteksplan I den bör man klargöra bibliotekens unika och genialt rationella uppdrag, att samtidigt förvalta och vidareförmedla skriftkulturen och vara en arena för ett brett utbud av andra kulturyttringar, samt fungera som studiemiljö, medborgarkontor och mötesplats, helt enkelt ett brett public service uppdrag. Bibliotek är inte i första hand en del av upplevelseindustrin utan av demokratin.

En ny kulturpolitik måste leda till fler, öppnare och rikare bibliotek med bibliotekarier som inte bara är informations-sökningsexperter utan också besjälade litteraturförmedlare och folkbildare. Annars är risken stor att folkbibliotekens mångfaldiga, geniala, komplicerade men otydliga uppdrag utarmas och splittras för att passa tidens krav på enkla budskap, individualisering och marknadsanpassning.